

РОЗВИТОК ТЕОРІЇ МОНОПОЛІСТИЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

У статті розглядається еволюція поглядів у дослідженні конкуренції на різних етапах розвитку суспільства. Враховуючи постійний розвиток ринків в умовах глобалізації, досліджено нові аспекти розвитку монополістичної конкуренції. Ключові слова: конкуренція, монополістична конкуренція, диференціація, ринкова влада, глобалізація.

SOBOLEVA M. V.

Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE EVOLUTION OF MONOPOLISTIC COMPETITION THEORY

The article deals with the evolution of the study of competition in the various stages of social development. Due to the continuous development of markets in the context of globalization, we explore new aspects of monopolistic competition. In the modern stage the idea of perfect competition as an absolute good and monopoly as a threat to the economy is no longer relevant. Therefore, it is necessary to study imperfect competition and monopoly as one of the most common economic structures. Monopolistic competition is a characteristic of a number of industrial markets of Ukraine (food, drinks, household chemicals, etc.). The practice of monopolistic competition, especially product differentiation, as the basis of monopolistic relations, the mechanism of pricing requires additional theoretical explanation. The study of these processes is important for the development of methodology to explain the trends and their consequences for the national economy.

Keywords: competition, monopolistic competition, differentiation, market power, globalization.

Розвиток інформаційних технологій, формування інтернет-залежних ринків, розширення ринків збуту товарів веде за собою розширення інструментарію конкурентної боротьби. Якщо для конкуренції, характерної для кінця ХХ століття, була можливою боротьба між фірмами за ціною, якістю продукції або якомусь іншому параметру, то сучасні фірми вимушені конкурувати за всіма параметрами одночасно, розширюючи форми і методи ведення переважно нецінової конкуренції. Поглиблюється товарна диференціація, зростає значення реклами і як засобу цієї диференціації, і як самостійного чинника нецінової конкуренції.

Стан наукової розробки проблеми. Дослідженням конкуренції займалися видатні представники різних шкіл та напрямів у зарубіжній економічній науці ХVІІІ–ХХ століть та сучасності: А. Сміт, Д. Рікардо, Дж.С. Мілль, К. Маркс, Ф.І. Еджуорт, Дж. Робінсон, Е. Чемберлін, Дж. Кейнс, Й. Шумпетер, А. Лернер, Ф. Хаск, П. Сраффа, а також М. Портер, Дж. Стіглер, П.Е. Самуельсон, І.М. Кірцнер та інші. Авторами теорії монополістичної конкуренції стали Е. Чемберлін та Дж. Робінсон, їхні роботи вважались результатом десятиліття дискусій щодо природи конкуренції. Критичні дослідження теорії монополістичної конкуренції здійснювали П. Самуельсон, І.М. Кірцнер та ін. Серед вітчизняних економістів-дослідників – В. Базилевич, А. Герасименко, А. Ігнатюк, Г. Филюк та ін. Також дослідженням чинників монополістичної конкуренції займаються російські вчені: С.Б. Авдашева, Г. Азоєв, А.Е. Шаститко, Б. Кузнецов, А.С. Ліпін, А. Юданов, Д. Нестеров.

На сьогодні зарубіжна та вітчизняна література з економічної теорії включає у себе аналіз вже існуючих та досліджених, переважно, американськими вченими проблем функціонування ринків з недосконалою конкуренцією, таких як природа і поширеність монополістичної конкуренції, поведінка фірм, нецінові фактори конкуренції (якість продукції, реклама, упаковка, торгові знаки, марки, умови збуту та купівлі-продажу).

Однак, враховуючи постійний розвиток ринків в умовах глобалізації, дослідження нових аспектів розвитку монополістичної конкуренції є необхідним.

Українське законодавство, що регулює ведення конкуренції у економіці України дає своє визначення конкуренції. У статті 1 Закону України від 11 серпня 2013 року «Про захист економічної конкуренції» визначено: економічна конкуренція (конкуренція) – змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку. Поняття монополістичної конкуренції у законодавстві України відсутнє, незважаючи на те, що багато науковців признає явище монополістичної конкуренції у сучасних економічних умовах.

Монополістична конкуренція є характерною для цілого ряду галузевих ринків України (харчових продуктів, напоїв, побутової хімії та ін.), саме тому дослідження даного типу ринкової структури є досить актуальним. Практика монополістичної конкуренції, а саме товарна диференціація (як основа відносин монополістичної конкуренції), механізм формування цін, а також величина попиту та пропозиції, потребують додаткового теоретичного пояснення. Дослідження цих процесів і явищ важливе як для

розвитку методології обґрунтування нових процесів і явищ, так і для пояснення їх тенденцій і наслідків для національної економіки.

Метою статті є дослідження теоретико-методологічних і практичних основ функціонування ринків недосконалої конкуренції в умовах глобалізації.

На сучасному етапі уявлення про досконалу конкуренцію як про абсолютне благо та про монополію як про загрозу економіці вже не є актуальними. Тому необхідним є дослідження недосконалої конкуренції, а саме монополістичної, як однієї з найбільш поширених економічних структур.

В історії світової економічної думки поняття монополістичної конкуренції визначається як протилежне по відношенню до досконалої конкуренції, яка отримала теоретичне обґрунтування у працях А. Сміта, Д. Рікардо, Д. Мілля, К. Маркса. Узагальнюючи погляди вказаних авторів Д. Нестеров основною ідеєю досконалої конкуренції визнає виключно механізм цінового регулювання економічної системи. Такі вчені, як Е. Чемберлін, Дж. Робінсон, Дж. Стіглер, Дж. Хікс та П. Самуельсон, при визначенні поняття «монополістична конкуренція» акцентували увагу на симбіозі монополії та конкуренції.

Основне значення конкуренції для функціонування ринкової економіки було узагальнено ще у XVIII ст. А. Смітом у його принципі «невидимої руки». А. Сміт звернув увагу на різницю між суб'єктивними прагненнями підприємців та об'єктивними результатами їхньої діяльності. А саме, кожен капіталіст прагне тільки до власної вигоди. Але обставини щоразу повертаються так, що переслідуючи власний інтерес, він одночасно реалізує і інтереси всього суспільства. Причому часто робить це більш ефективно і сумлінно, ніж якби спеціально ставив перед собою тільки альтруїстичні цілі. «Невидима рука» править світом, змушуючи підприємців діяти відповідно до якогось «ідеального» плану розвитку економіки [15].

Конкуренція – це процес реакції на нову силу і спосіб досягнення нової рівноваги, сутністю якого є боротьба конкурентів за відносні переваги. А. Сміт розглядав поняття конкуренції, виділяючи наступні її особливості: економічні суб'єкти повинні мати прийнятні знання про умови використання їх ресурсів у різних галузях; конкуренція досягає результатів тільки в тривалому періоді; економічний суб'єкт повинен мати свободу входу і виходу з будь-якої галузі [15, с. 239-240, 180]. Він першим стверджував, що конкуренція є благом для всього суспільства, оскільки вона веде до більш ефективного виробництва, розподілу, обміну та споживання благ.

Причинами монополізованого ринку А. Сміт вважав розпорядження урядів та відсутність інформації в учасників ринкових відносин. Монополія, як вказував А. Сміт, здійснює стримуючий вплив на розвиток господарства і скорочує добробут людей, оскільки вона назначає монополію високу ціну на благо, що значно перевищує нормальну ціну для такого блага. Ціна ж вільної конкуренції, навпаки, представляє собою найнижчу ціну, на яку тільки можна погодитися.

Ідею досконалої конкуренції, теоретичні основи якої заклав А. Сміт, розвинув Д. Рікардо, який зазначав, що ціна формується під впливом попиту та пропозиції в умовах конкурентної боротьби. Після того, як для всіх учасників ринку стає доступною інформація про ціни та обсяги виробництва, вони відмовляються від дій активного характеру, при цьому часовий фактор і рівень ризику не враховуються. У даному випадку компанії формують управлінські рішення, використовуючи якісно-цінові матриці, що дозволяють мінімізувати витрати виробництва і реалізації продукції. Вирішальне значення у встановленні балансу цін відіграє конкуренція. Завдяки теоретичному узагальненню концепції досконалої конкуренції Д. Рікардо обґрунтував напрямки вирішення проблеми розвитку підприємства у довгостроковому періоді, теорію вартості і розподіл корисності з урахуванням граничної продуктивності [13].

Головною тенденцією розвитку економіки провідних країн світу у кінці XIX століття став перехід від капіталізму, побудованого на вільній конкуренції окремих самостійних підприємств, до капіталізму, що базувався на монополії та олігополії. Розвиток монополій та їх значний вплив на ринкову економіку привели до зміни поглядів економістів на проблеми ринку, форми та методи конкуренції.

Початок неокласичного напряму економічної думки припав на 70-і рр. XIX ст. – 30-і рр. XX ст. Засновники цього напряму були У. Джевонс, К. Менгер, О. Бем-Баверк, Л. Вальрас, В. Парето, Дж. Кларк, А. Маршалл, які виступали за свободу приватного підприємництва. Представники цього напряму ще більш повно і точно розкрили вплив конкуренції на цінову систему. Оскільки економіка західного суспільства ставала все більш концентрованою, зростала й увага до монополій і утворення монополістичних структур як засобу захисту від конкуренції.

У таблиці 1 відображено еволюцію теоретичних підходів у дослідженні сутності конкуренції та зміни її змісту під впливом зміни умов її розвитку.

Таким чином, у період з початку XVIII ст. по середину XX ст. сформувались загальні теоретичні уявлення про суть конкуренції, про основні її рушійні сили у розвитку конкурентоздатності підприємств. У історичному аспекті дослідження різних підходів до визначення конкуренції в цілому сформувало три основних підходи (табл. 2).

Представники неокласичної школи ще більш точно і повно сформулювали вплив конкуренції на цінову політику за умов зростання уваги до монополій і утворення монополістичних структур як до засобу захисту від конкуренції. Передумови, обґрунтовані А. Смітом, не пояснювали досягнення оптимальних результатів і можливості відхилення від них. Перші практичні підходи до дослідження вільної конкуренції та монополії з позицій визначення ціни та обсягів виробництва з'явилися в працях представників

математичної школи А. Курно та У. Джевонса, в основу яких була закладена ідея єдності, стійкості і детермінованості рівноваги [6]. А. Курно розширив концепцію конкуренції, вказавши роль кількості конкурентів і уточнивши їх вплив, однак не враховував таку характеристику, як вхідні бар'єри. Значення інформованості учасників ринку для формування досконалої конкуренції чітко визначено У. Джевонсом і закладено в концепцію конкуренції, згідно якої ринок повинен бути теоретично досконалим: усі економічні суб'єкти мають вичерпну інформацію про умови пропозиції і попиту та є абсолютно вільними у здійсненні обміну з метою отримання хоча б найменшої вигоди, виключається будь-яка таємна змова [7]. А. Маршалл вперше піддав критиці «умовності» моделі чистої конкуренції. Наприклад, дослідник пише «про страх зіпсувати ринок» і про фірми, що мають криві попиту з негативним нахилом [10].

Таблиця 1

Еволюція теоретичних поглядів у дослідженні сутності конкуренції

Ст.	Рік	Автор	Основна праця	Зміст конкуренції
XVIII	1776	А. Сміт	“Дослідження про природу та причини багатства націй”	Конкуренція - чесне протистояння сторін за найбільш привабливі та зручні для них умови збуту своєї продукції. Це динамічний процес, механізм саморегулювання ринку, "невидима рука", що спрямовує егоїстичні інтереси окремих учасників ринку на досягнення більш високих суспільних цілей.
XIX	1817	Д.Рікардо	“Принципи політичної економії та оподаткування”	Важливим у є визначення того, що лише під дією попиту та пропозиції у результаті конкуренції складаються ціни, адже саме конкуренція грає важливу роль та має вирішальне значення у встановленні цін.
	1838	А.Курно	“Дослідження математичних принципів теорії багатства”	Конкуренція - певний, визначений стан ринку – “стандарт для оцінки результатів дії неконкурентних ринкових структур”
	1862	В. Джевонс	“Загальна математична теорія політичної економії”	Концепція конкуренції складала частину концепції ринку, а досконалий ринок характеризувався двома умовами: всі торговці володіють вичерпними знаннями про умови пропозиції та попиту, а також цінові пропорції, що звідси випливають; на ринку існує вільна конкуренція
	1890	А.Маршалл	“Теорія політичної економії”	Досконала конкуренція - ситуація на ринку, за якої існує велика кількість продавців (покупців) і кожен продає (купує) визначену й обмежену, тобто таку, що не забезпечує йому «вирішального голосу», частину однорідного продукту. Конкуренція є досконалою тільки тоді, коли входження в галузь є вільним
XX	1926	П.Сраффа	“Закони отримання доходу в умовах конкуренції”	Сучасну йому “конкуренцію” більшою мірою вважає ближчою до теоретичної моделі монополії, ніж до моделі досконалої конкуренції
	1929	Г.Хотелінг	“Стабільність конкуренції”	“У кожного продавця є групи покупців, які, незважаючи на різницю в цінах, віддають перевагу купівлі саме у нього, а не в його конкурентів. Існування таких груп клієнтів перетворює кожного підприємця, в межах обмеженого класу товарів і обмеженого району, в монополіста”.
	1933	Е.Чемберлін Дж. Робінсон	“Теорія монополістичної конкуренції” “Теорія недосконалої конкуренції”	Поява терміну “недосконала конкуренція”. Визначені параметри конкуренції (величина транспортних витрат, рівень якості, репутація фірми, роль реклами). Нецінова конкуренція, що виникає між товарами-замінниками та між їх виробниками, не є гіршим ринковим регулятором за ціну. Нецінова конкуренція охоплює ті сфери у яких цінова конкуренція потерпіла поразку.
	1998	М.Портгер	“Конкуренція”	У будь якій галузі, внутрішній чи міжнародній, такій, що виробляє товари чи послуги, правила конкуренції зводяться до дій п'яти конкурентних факторів, або ж сил.

Отже, засновники некласичного напрямку в економічній теорії досягли видатних успіхів у дослідженні механізмів ринкової рівноваги. Однак, з роками їхня теоретична система, що була зрозумілою та обґрунтованою для умов XIX століття, на початку XX століття привела до недооцінки реальних процесів усупільнення та монополізації у економіці.

Класифікація підходів до визначення поняття “конкуренція”

Період	Назва підходу	Представники підходу	Основна ідея
кінець XVIII століття	Поведінковий	А.Сміт, Д.Рікардо,	Конкуренція отожднюється з чесним суперництвом між продавцями за більш вигідні умови торгівлі. Акцент на методи конкурентної боротьби, принципи вибору стратегії поведінки і т.д.
XIX століття – початок XX століття	Структурний	Ф.Еджуорт, А.Курно, Е.Чемберлін, Дж.Робінсон, Й.Шумпетер, А.Лернер	Конкуренція залежить від типу ринку, на якому здійснюється торгівля. Акцент при трактуванні зміщується з боротьби компаній між собою на аналіз структури ринку, тих умов, які на ньому існують.
XX століття	Функціональний	Й.Шумпетер, Ф.Хайєк, П.Сраффа, М.Кларк	Акцент у дослідженні конкуренції переноситься на вивчення її ролі у економічному розвитку

На початку XX століття, як зазначає Козлова, в економічній думці виникла “опозиція” традиційній економічній філософії та ринковим неокласичним теоріям [9, с.13]. Провідні представники теорії інституціоналізму виступили першими критиками неокласичної теорії, таким чином проклавши дорогу для виходу “монополістичної” і “недосконалої” конкуренції.

Дж. Кларк підкреслював, що не лише монополія та конкуренція можуть супроводжуватися негативними наслідками для суспільства. Недосконалість ринкового механізму включають у себе явища, що з одного боку пов’язані із монополією та послабленням конкуренції, а з іншого – з надмірною гостротою та гіпертрофованим розвитком конкуренції, що здійснюється за рахунок нецінових методів (реклами, диференціації продукції та ін.) [6].

П. Сраффа довів, що під впливом розширення масштабів виробництва великі компанії отримують додаткові переваги, а їх реалізація призводить до порушення дії механізму чистої конкуренції, надаючи тим самим безпосередній вплив на процес ціноутворення [4, с.2]. На основі розвитку ідей А. Маршалла П. Сраффа дійшов висновку, що внаслідок диференціації продукції конкуруючі фірми мають справу з кривими попиту, які мають від’ємний нахил, і це пояснює обмеження фірми за розміром навіть коли крива витрат має від’ємний нахил, що повинно було б стимулювати збільшення масштабів фірми [8, с.16].

Уявлення про “досконалу” конкуренцію, що лежало в основі неокласичної теорії, у кінці 1920-х – на початку 1930 років потребувало суттєвого переосмислення, що, як визначає Белозерцев, «...повинно було привести ще й до переорієнтації теорії вартості» [5, с.40].

П. Самуельсон, у статті “Монополістична конкуренція – революція в теорії”, аналізуючи перехід до нового етапу розвитку теорії конкуренції, писав, що “...історія науки досить повно свідчить про те, що її розвиток не є прямолінійним. Зробивши крюк і зайшовши у глухий кут, наука повинна рухатись вперед через заперечення, скинути баласт” [14, с. 140].

Праці Дж. Робінсон «Економічна теорія недосконалої конкуренції»[3] і Е. Чемберліна «Теорія монополістичної конкуренції»[18] підвели підсумок дискусіям про характер ціноутворення в умовах монополії та про виникнення нецінових форм конкуренції. У цих працях було показано недієздатність теорії “досконалої” конкуренції та створено теоретичну основу нового вчення, яке включило у себе основні положення теорії “монополістичної” та “недосконалої” конкуренції, що відповідали реальній дійсності.

Як підкреслює П. Самуельсон: «...коли вперше вийшли в світ «Теорія монополістичної конкуренції» та «Економічна теорія недосконалої конкуренції», їх теорії вважались революційними. Пізніші оцінки і переоцінки розходилися в оцінці рівня новаторства, втіленого у цих підходах» [14, с.138].

Однак, у ті роки це стало викликом традиційній економічній науці, згідно з якою конкуренція і монополія взаємовиключні поняття, і яка окремі ціни пропонувала пояснювати або у категоріях конкуренції, або у категоріях монополії. Згідно ж погляду Е.Чемберліна, більшість економічних ситуацій являють собою явища, що включають і конкуренцію, і монополію. Е. Чемберлін не привів у своїх роботах чіткої дефініції даного поняття, однак склав детальну характеристику ринку монополістичної конкуренції [18].

Схожа теорія була розроблена Дж. Робінсон, яка незалежно від Е. Чемберліна у праці «Економічна теорія недосконалої конкуренції» об’єднала ідеї П. Сраффи з традиційною теорією ціноутворення, розробивши аналіз недосконалої конкуренції між виробниками, кожен з яких володіє елементом монополієвої влади, створюваної диференціацією продукції.

Теорія недосконалої конкуренції Дж. Робінсон близька до теорії монополістичної конкуренції Е. Чемберліна за рахунок того, що вона так само, хоча й не навмисно, враховує нецінову конкуренцію та

диференціацію продукту. Дж. Робінсон вважала, що диференціація не є необхідною умовою для ринкової недосконалості: "... два товари можуть бути однакові за всіма характеристиками, за винятком назв фірм, що їх виробляють, але ринок, на якому вони виробляються, все ж буде недосконалим, якщо різні покупці надають різну перевагу цим двом фірмам" [18, с.254]. Однак Е. Чемберлін у цьому висловлюванні помічає, що "... заперечення Дж. Робінсон проти тези, щодо диференціації як необхідної умови виявляється доказом на його користь" [18, с.254].

Порівняно із теорією досконалої конкуренції теорія монополістичної конкуренції володіє більшою загальністю за рахунок того, що вона включає у себе і монополію, і конкуренцію; охоплює гетерогенність продукту на всіх рівнях; поширюється і на випадок однієї єдиної фірми, і на випадок малої чисельності фірм, і на випадок їх великої кількості; охоплює також і збутову діяльність; розглядає сам продукт як не лише матеріальний продукт або послугу, а й як і всі умови, пов'язані з їх збутом [18, с.341].

Концепції монополістичної конкуренції та економіки недосконалої конкуренції Дж. Робінсон та Е. Чемберліна розширили уявлення про інструменти конкуренції, здійснивши аналіз її нецінових форм. Вони також суттєво доповнили поняття конкуренції таким елементом як забезпечення більш стійкого положення фірми на ринку. Ідеї цих авторів отримали подальший розвиток у працях І. Кірцнера і Й. Шумпетера та багатьох сучасних науковців. Теоретичні положення книги Е. Чемберліна знаходять широке поширення та розвиваються у зарубіжній та вітчизняній науковій на навчальній економічній літературі – у монографіях, підручниках, статтях з проблем конкуренції та монополії. Послідовниками ідей Е. Чемберліна стали Н. Калдор, П. Самуельсон, У. Фелнер, Г. Шекл та інші вчені, що приділяють увагу аналізу нецінової конкуренції. На їх думку, сучасна фірма надає перевагу конкуренції якості товарів та прагне уникнути цінової конкуренції [5, с.105].

Враховуючи ідеї Е. Чемберліна, С. Носова зауважує: "Еластичність кривої попиту фірми в умовах монополістичної конкуренції залежить від кількості конкурентів та рівня диференціації продукту. Чим більшою є кількість конкурентів та слабкішою диференціація продукту, тим більшою буде еластичність кривої попиту кожного продавця, тобто тим більше ситуація наблизитиметься до досконалої конкуренції" [11, с.119].

Розглядаючи поняття "недосконалої конкуренції", С. Фішер, Р. Дорнбуш та Р. Шмалензі писали: "...ринки, на яких або ж покупці, або ж продавці беруть у розрахунок свою здатність впливати на ринкову ціну, є недосконало конкурентними" [17, с. 193]. Вони вказували на те, що початок дослідження монополістичної конкуренції належить Е. Чемберліну. У книзі Дж. Робінсон підкреслюються ті ж моменти, а також розвивається сучасна теорія монополістичної поведінки.

К. Мацуяма визначає монополістичну конкуренцію як ситуацію недосконалої конкуренції з такими рисами: 1) товари диференційовані, а це означає, що кожна фірма, як єдиний виробник свого власного бренду, знає про власну монополію владу і встановлює ціну на свій товар; 2) кількість фірм і товарів настільки велика, що кожна фірма ігнорує стратегічні взаємодії з іншими фірмами; 3) вхід у галузь необмежений і здійснюється до тих пір, поки прибуток фірм, що входять у галузь не знизиться до нуля. Такі риси, на його думку, роблять парадигму монополістичної конкуренції дуже корисною для опису сукупних явищ [2].

Слід зазначити, що монополістична конкуренція заснована на диференціації товарів. Це не «дешо» різні товари, а такі, що мають всередині одного роду товарів додаткові суттєві властивості, що дозволяє створювати монополістичну нішу на конкурентному ринку. Диференційований товар – це необхідна, але не достатня умова монополістичної конкуренції. Якщо він продається одним суб'єктом, то виникає монополія цього товару, а якщо декількома, то його олігополія. Це значить, що конкуренція іде лише по роду товару та існує монополія на його диференційований вид.

Як зауважує Ю. Уманців, науковці дедалі більше схильні вважати, що глобалізація веде до формування глобальної конкуренції як нового історичного феномену. Головними особливостями такої конкуренції визначає: виникнення й розвиток конкурентних відносин у інтегрованому просторі; поява нових суб'єктів конкурентної боротьби; зміна суб'єктами глобальної економіки кінцевих цілей їх діяльності, що зумовлює орієнтацію не на прибуток, а на масштаби вивільнення ліквідних ресурсів для виконання певних стратегічних завдань; створення глобальних комплексних супергалузей шляхом вертикальної організації й диверсифікації виробництва на базі моделі олігополії; зростання ролі ТНК у конкурентній глобальній боротьбі за рахунок інтенсифікації злиття й поглинання з розширенням переліку фінансових інструментів; трансформація ТНК у глобальні компанії та забезпечення ними конкурентних переваг на основі корпоративних стратегій і синергетичних можливостей інтеграції локальної і глобальної конкуренції [16, с.95].

Висновки

Під впливом глобалізації економічних відносин конкуренція набуває нових характеристик, тому цілком обґрунтовано виникає інтерес до тих теоретико-методологічних положень та наукових ідей, що дозволяють визначити проблеми та закономірності розвитку конкуренції в економіці, котра забезпечує досягнення високих результатів суспільного виробництва. Загально визнаним є те, що конкуренція є невід'ємною властивістю ринку, ефективність функціонування якого залежить від її активності та умов

прояву на різних ринках. Більшість фундаментальних проблем конкуренції, що розглядаються науковцями, стосуються змісту конкуренції, взаємозв'язку монополії та конкуренції, еволюції конкуренції, цінних та нецінових чинників її впливу.

Література

1. Marcuzzo M.C. The "First" imperfect competition revolution / M.C. Marcuzzo // *A Companion to the History of Economic Thought*. – Edited by Warren J. Samuels, Jeff E. Biddle, John B. Davis. – 2003. – Ch. 19. – 294 p.
2. Matsuyama K. Complementarities and cumulative process in models of monopolistic competition / K. Matsuyama // *Journal of economic literature*. – 1995. – V. 46(2). – P. 701–729
3. Robinson J. *The Economics of Imperfect Competition* / Robinson J. – London : Macmillan, 1933.
4. Sraffa P. The Lows of Returns under Competitive Conditions / P. Sraffa // *Economic Journal*. – 1926. – Vol. 36. – No 144.
5. Белозерцев В.И. Зарождение теорий несовершенной конкуренции : дисс. ... доктора экон. наук : 08.00.01 / Белозерцев В.И. – М., 2002. – 153 с.
6. Блауг М. Экономическая мысль в ретроспективе / М. Блауг. – М. : «ДелоЛтд», 1994. – 720 с.
7. Блауг М. *Great Economists before Keynes: An introduction to the lives & works of one hundred great economists of the past* / Блауг М. – СПб : Экономикс, 2008. – С. 152–154.
8. Ігнатюк А. І. Економіка галузевих ринків : навчальний посібник / А. І. Ігнатюк. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2015. – 448 с.
9. Козлова К.Б. Институционализм в американской политической экономии: Идеино-теоретические основы либерального реформизма. М.: «Наука», 1987. – 216 с.
10. Маршалл А. Принципы экономической науки : в 3 т. Т. 1 / А. Маршалл ; пер. с англ. – М. : Изд-во «Прогресс», 1993. – 432 с.
11. Носова М.Ю. Взаимосвязь и взаимовлияние дифференциации товара и конкурентоспособности фирмы на отраслевых рынках в трансформируемой экономике : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. экон. наук / М.Ю. Носова. – Челябинск, 2009.
12. Портер М. Э. Конкуренция / М. Э. Портер ; пер. с англ. – М. : Вильямс, 2002.
13. Рикардо Д. Принципы политической экономии и налогообложения / Д. Рикардо. – Минск : БГУ, 2002. – С. 120–122.
14. Самуэльсон П. Э. Монополистическая конкуренция – революция в теории / П. Э. Самуэльсон // *Вехи экономической мысли. Том 2. Теория фирмы* / под общ. ред. В. М. Гальперина. – 1995. – С. 138–164.
15. Сміт А. Добробут націй. Дослідження про природу та причини добробуту націй / А. Сміт ; перекл. з англ. О. Васильєва, М. Межевікіної, А. Малівського. – К. : Port Roya, 2001. – 593 с.
16. Уманців Ю.М. Економічна конкуренція в умовах фінансової глобалізації / Ю.М. Уманців // *Фінанси України*. – 2009. – № 10. – С. 95–96.
17. Фишер С. Экономика. Главы 11–14 / Фишер С., Дорнбуш Р., Шмалензи Р. – М. : «Дело», 1993. – С. 191–270.
18. Чемберлин Э. Теория монополистической конкуренции / Э. Чемберлин. – М. : Экономика, 1996. – 351 с.

Надійшла 14.03.2016; рецензент: д. е. н. Ігнатюк А. І.